

DEN NORSKE KIRKE

Borg biskop / Borg bispedømmeråd

KIRKE FOR ALLE – GRUNNLOV FOR ALLE

-FRA TJENESTEMOTTAKER TIL MEDBORGER, FOKUS PÅ ALLE MENNESKERS LIKEVERD

EIDSVOLL 10. APRIL 2014.

Bakgrunn for spørsmålene som delegatene skal stille:

TEMA 1: MENNESKESYN OG HOLDNINGER SOM PREMISSELEVERANDØR FOR ET SAMFUNN OG EN KIRKE MED ALLE.

BAKGRUNN

Mye har skjedd de siste 80 år i forhold til samfunnets og også kirkens holdninger til mennesker med utviklingshemning, og også til mennesker med nedsatt funksjonsevne generelt. Samtidig har vi fremdeles et stort stykke arbeid igjen å gjøre, både i samfunn og kirke. Fremdeles erfarer vi at de generelle holdningene til mennesker med utviklingshemning og nedsatt funksjonsevne, hemmer en full og likeverdig inkludering i samfunn og kirke.

De politiske og økonomiske rettighetene til mennesker med utviklingshemning og nedsatt funksjonsevne har endret seg mye. Fra et omsorgsperspektiv hvor pleie og omsorg var fokus, til et miljøperspektiv der man også vendte oppmerksomheten mot omgivelser og miljø som viktige faktorer for å bygge ned hindre og stengsler. De siste årene har medborgerperspektivet med menneskeverd og likeverd dannet grunnlag for rettigheter og økonomiske muligheter. Til grunn for denne utviklingen ligger det også en utvikling i menneskesyn og holdninger. Fra å bli betraktet som objekter og trengende, til subjekter og medborgere på lik linje med alle andre.

Mye tyder på at menneskesynet som lå til grunn for omsorgsperspektivet fortsatt er det som råder. I praksis blir fremdeles mennesker med utviklingshemning av mange sett på som annerledes, og plassert på nedre del av en konstruert rangstige. En ser seg blind på diagnosen, behovene og utfordringene, og overser ressursene hos mennesker med utviklingshemning - hva den enkelte kan bidra med og deres mulighet til utvikling og mestring. Denne holdningen møter vi både blant tjenesteytere i den offentlige omsorgen og også blant kirkelige medarbeidere. I praksis fører dette til at mennesker med utviklingshemning i liten grad blir inkludert i de ordinære aktiviteter og fellesskap i lokalmiljøet, men henvist til segregerte og tilrettelagte aktiviteter.

Uten at menneskesynet og grunnholdningene til mennesker med utviklingshemning forandrer seg, vil de være vanskelig å bygge fellesskap med og av alle, og hvor alle er likeverdige og blir behandlet på en likeverdig måte. Det er derfor helt nødvendig å ta grep for å bearbeide holdningene. I dette ligger også holdningen om at

mennesker med utviklingshemming og nedsatt funksjonsevne er hele mennesker med behov utover søvn, mat og helse. Menneskers livskvalitet omfatter også retten til å praktisere sin tro og sitt livssyn.

Samtidig erfarer vi at det både innenfor helse- og omsorgstjenesten i kommune, i den offentlige forvaltningen, og også innenfor brukerorganisasjonene og utdanningsinstitusjonene, er en usikkerhet og en utrygghet i forhold til å skulle legge til rette for den enkeltes muligheten til tros- og livssynsutøvelse. Denne usikkerheten har ført til tros- og livssynsystematikken i liten grad er blitt en integrert del av arbeidet med selvbestemmelse, tilrettelegging osv.

Spørsmål:

Hva vil regjeringen gjøre for å skape nye holdninger til mennesker med utviklingshemming og nedsatt funksjonsevne i samfunnet?

Hva vil regjeringen gjøre for å sikre at muligheten for tilrettelegging av tros- og livssynsutøvelse blir en naturlig del av tenkningen både i forvaltningen og i helse- og omsorgstjenestene?

TEMA 2: FAGLIG FORSVARLIG KARTLEGGING AV ØNSKER OG BEHOV FOR I FORHOLD TROS- OG LIVSSYNSUTØVELSE, BRUK AV PLANER

Bakgrunn:

Det er store geografiske forskjeller på de muligheter borgere får i forhold til å kunne utøve sin tro eller sitt livssyn. Mange borgere er overlatt til den enkelte tjenesteyters initiativ. I praksis er det tjenesteyters tros- og livssynsinteresser som styrer tjenestene og ikke borgernes ønsker og behov. Dette gjelder både i forhold til generell kartlegging, i prosessen rundt Individuell plan og i til retteleggingen og gjennomføringen av de daglige gjøremål. Tema tro og livssyn utelates ofte ved utarbeidelse av Individuelle planer.

I praksis er borgernes mulighet for tros- og livssynsutøvelse avhengig av hvem som er »på vakt«. «Kanskje tar kommunalsjefen tak i tematikken, kanskje tar avdelingsleder tak i tematikken, kanskje primærkontakten tak i tematikken – og skulle det stå i planen, er det til syvende og sist avhengig av «hvem som er på vakt». Samtaler med pårørende og tjenesteytere over hele landet, avdekker en praksis hvor kartleggingen av ønsker og behov til tros- og livssynsutøvelse ikke kartlegges på en forsvarlig måte.

Det materiell som i de senere år er sendt ut fra offentlig myndighet og tros- og livssynsamfunnene synes lite kjent av tjenesteyterne. Internkontrollen i kommunene svikter gang på gang. Kommunene velger selv ut hva en vil prioritere. Årsakene til dette er flere. Først og fremst er det stor mangel på kunnskap om tematikken. Det er fremdeles mange tjenesteytere som tenker at dette er misjonering, altså en misforstått livssynsnøytralitet. En mer aktiv holdning og kunnskap om det livssynsåpne samfunn er nødvendig. Samtidig er det nok mange som tenker at mennesker med utviklingshemning ikke har mulighet til eller trenger å praktisere en tro eller et livssyn. Gjennom kartlegging har vi erfart at offentlige dokumenter ikke tas opp av tjenesteapparatet – som en tjenesteyter uttrykte det – «rundskrivet kommer vel til arkivet».

Offentlige dokumenter om tema:

Konkretisert i St. meld. 25 (2006) Mestring, muligheter og mening – Merknader 2.21. Styrket rettssikkerhet. IP av 2007/2010 har tros og livssynsutøvelse konkretisert i planen.

Rundskriv I – 6/2009 – Rett til egen tros- og livssynsutøvelse understreker helse- og omsorgstjenestens forpliktelse i forhold til tema.

Alle kommuner fikk i løpet av 2010 tilsendt heftet «Deltakelse og tilhørighet».

NOU 2013:1. Det livssynsåpne samfunn. 15.6. (15.6.1 og 15.6.2.)

Buudir 2013. Slik har jeg det i dag. Rapport om levekår for mennesker med utviklingshemning 9.6. Tros- og livssynsutøvelse.

Samhandling mellom helse- og omsorgstjenesten i kommunene og tros- og livssynsamfunn. Den som mottar helse- og omsorgstjenester har også rett til å utøve sin tro eller sitt livssyn – alene og i fellesskap med andre. Utgitt av Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og Helsedirektoratet i desember 2013.

Spørsmål/kommentarområder:

Hva vil regjeringen gjøre for at retten til egen tros- og livssynsutøvelse blir lik og reell over hele landet og ikke avhengig av interesse og vilje hos administrasjon og tjenesteytere?

Hva vil regjeringen gjøre for at internkontrollen for helse- og omsorgstjenestene også innebefatter tjenestemottakers mulighet til tros- og livssynsutøvelse?

Hva vil regjeringen gjøre slik at helse- og omsorgstjenesten også kartlegger ønsket tros- og livssynspraksis og at dette blir konkretisert i dagsplan og ukeplan?

Hva vil regjeringen gjøre for å sikre at tjenestemottakerne får gjennomført det som står i planen?

TEMA 3: TROS- OG LIVSSYNSPRAKSIS SOM EN DEL AV UTDANNINGENE

BAKGRUNN:

Erfaringen viser at vernepleierutdanningen tradisjonelt ikke har hatt tros- og livssynsystematikken på dagsorden, bortsett fra ansatser innenfor etikktema. Så langt vi erfarer, blir vernepleierstudentene ikke opplært i å legge til rette for borgernes ønsker og behov i forhold til tros og livssynspraksis.

Historisk sett har en innen vernepleierutdannelsen flagget livssynsnøytraliteten. Som en reaksjon på «andakt for alle» under institusjonstiden, ble tema tro og livssyn et tabu i utdanningen. I praksis utspant det seg en livssynskamp i utdanningene. Utviklingen av det livssynsåpne samfunn og mangfoldet i befolkningen tilsier at det er et stort behov for å få tema inn i utdanningene, som en del av forberedelsen til en faglig forsvarlig tjenesteyting. NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn omtaler dette og viser til rapporten Livsfaseriter fra 2009. Uten at Høgskoler og universiteter tar inn føringer i lover og retningslinjer i utdanningene vil retten til tro- og livssynsutøvelse har vanskelige kår.

SPØRSMÅL:

Hva vil regjeringen gjøre for å få tros- og livssynsystematikken inn i relevante utdanninger?

TEMA 4:

PERSONLIG BISTAND FOR Å KUNNE DELTA I AKTIVITET I SITT TROS- OG LIVSSYNSSAMFUNNET, OG DELTA PÅ FERIEREISER BÅDE I INN OG UTLAND.

BAKGRUNN:

Skal mennesker med utviklingshemning og nedsatt funksjonsevne, kunne delta på en likeverdig måte i aktiviteter i sitt tros- eller livssynsamfunn, vil det for mange være behov for personlig bistand, hjemlet ut i fra helse- og omsorgstjenesteloven. Erfaringene viser at det er store forskjeller i hvilke tjenester kommune yter i forhold til personlig assistanse, herunder praktisk bistand i forhold til deltakelse i tros- og livssynssamfunn. Enkelte kommuner forventer at tros- og livssynssamfunnene selv skal dekke utgiftene til personlig bistand innenfor egne budsjetter. Dette gjelder særlig i forhold til trosopplæring (jfr. trosopplæringsreformen som er vedtatt av Stortinget) og konfirmasjon, hvor det er behov bistand til både enkelt tiltak (årlige) og tiltak for en avgrenset periode.

For dem som er avhengig av å ha med seg tjenesteytere for å kunne delta på ferietur i regi av sitt tros- eller livssynssamfunn, er mulighetene forskjellige fra kommune til kommunene. Erfaringene viser at enkelte kommuner ikke tillater tjenesteytere å delta ved feriereiser, mens andre lager egne turnuser med avspaseringsregler. Tjenesteyterne får sin lønn fra kommunen, mens tjenestemottaker dekker opphold og reise for både seg selv og tjenesteyterne. I praksis erfarer vi at de kommuner som ikke tillater tjenesteytere å reise på ferietur med tjenestemottaker, er styrt av fagforeningene.

SPØRSMÅL/KOMMENTARRUNDER:

Hva vil regjeringen gjøre for å sikre at mennesker med utviklingshemning og nedsatt funksjonsevne, som etter loven har rett til personlig bistand, får den nødvendige bistand slik at en kan delta i trosopplæring og konfirmasjon, og mulighet til generell deltakelse i sitt tros eller livssynssamfunn?

Hva vil regjeringen gjøre for å sikre personlig bistand i forhold til deltakelse i tros- og livssynssamfunn?

Tema 5:

Tilgjengelighet I (Å kunne komme inn og bevege seg i kirken)

Bakgrunn:

Når en kirke ikke er universell utformet, oppleves det av den som rammes, som diskriminerende. Det gir en opplevelse av å ikke bli tatt på alvor, og en opplevelse av å blir satt utenfor. Når arbeidet med universell utforming ikke prioriteres i fellesrådets arbeid, er det et sterkt signal om at dette ikke er så viktig. DU er ikke så viktig. En slik situasjon er ikke en kirke verdig.

Fremdeles er mange kirker ikke er universell utformet. Bevegelseshemmede kan ikke gjøre bruk av hovedinngangen, komme opp til altereringen eller gjøre bruk av toalettet. Andre kan ikke se salmenumrene på salmetavla grunnet uklare «skrift».

Spørsmål:

Hva gjør KA i forhold til fellesrådene for å sørge for at kirkene blir universell utformet?

Hvor langt streker fellesrådenes forpliktelse ut i fra loven?

Hva kan gjøres for å innskjerpe lovverket?

Hvem kan en klage til – og hva skal en gjøre når en kirke ikke er universell utformet?

Er ikke de kirkelige fellesråd forpliktet til å sørge for universell utforming ut i fra kirkens budskap?

Er det mulig å lage en oversikt over tilgjengeligheten i hver kirke – slik at en kan orientere seg på forhånd?

Tema 6:

Tilgjengelighet II. (Å kunne være og delta aktivt i fellesskapet)

Bakgrunn:

Det er generelt lite bevissthet på å legge forholdene til rette for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Det slurves med høytalerbruk, og aktiv bruk av teleslynge. Det er uklart hvem som har ansvar for å sjekke at dette fungerer. Det er lite kvalitetssikring og bevissthet rundt skrifttype og skriftstørrelse i programmer og i powerpoint. Det er ingen selvfølge at rekkverk settes på plass og at plassen for rullestol er ryddet og ikke opptatt av andre. Det er lite bevissthet i forhold til å lege til rette for astmatikere og allergikere.

Spørsmål:

Hva kan KA forplikte seg til å gjøre for å gjøre fellesskapene tilgjengelige for alle?

Hvem forplikter menigheten til å skape universell utformet fellesskap?

Hvem har ansvaret for at dette fungerer?

Kan det bli en attest for universelt utformet fellesskap?

Tema 7:

Holdninger og aktiv deltakelse.

Bakgrunn:

Mennesker med nedsatt funksjonsevne blir også i kirken ofte sett på som «bare» mottakere av tjenester, eller

et «problem» som koster penger. Det er et stort behov for å snu holdningene, til å se på mennesker med nedsatt funksjonsevne som ressurser og som aktive bidragsyttere. Mennesker som kirken er avhengig av for å være kirke. Det er stort behov for å legge til rette for at alle de menneskelige ressursene kan utnyttes og tas i bruk. Her ligger kirkens uoppdagede skattkiste. Som har en uendelig verdi.

Se: Tidligere kirkemøtevedtaket om funksjonshemmede som arbeidstaker i kirken.

Spørsmål:

Hva vil KA gjøre for må snu holdningen, slik at mennesker med nedsatt funksjonsevne blir tatt på alvor og få mulighet for å ta i bruk og praktisere sine ressurser?

Hvilken veiledning kan KA gi for at dette skal bli en virkelighet?

Hva vil KA gjøre for at sikre og legge til rette for at kirke kan være arbeidsplass for mennesker med nedsatt funksjonsevne?

Tema 8, 9 og 10 Innledning:

Bakgrunn:

Den norske kirkes betjening av mennesker med utviklingshemning – likeverd, inkludering, tilrettelegging.

Uttalelse fra Kirkerådet november 2009

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 1,2 og 4

Gudstjeneste for Den norske kirke – kapittel 7 – Veiledning om ulike sider ved gudstjenesten

7.3 Noen hovedbegreper

7.9 En gudstjeneste for alle

7.11 Universell utforming

Tema 8:

Å gjøre liturgien tilgjengelig for alle

Bakgrunn:

Erfaringene viser mange opplever seg usikre i møte med de nye liturgiene. Mye er ukjent og forskjellig fra kirke til kirke. Det skaper fremmedgjøring, særlig for mennesker med utviklingshemning. Det er også krevende for enkelte, som har brukt lang tid for å bli fortrolig med den gamle liturgien, å skulle lære en ny liturgi.

Spørsmål:

Er Kirkerådet informert om hva variasjonene i høymesseliturgien fra kirke til kirke, gjør med mennesker med utviklingshemning

Hvilke grep kan Kirkerådet ta for å gjøre de nye liturgiene tilgjengelige for mennesker med nedsatt funksjonsevne?

Vil kirkerådet anbefale Kirkemøtet å gå bort fra alle variasjonene i høymessen?

Hvilke grep kan Kirkerådet ta for at det vise tegn/gis anvisning for når en skal reise seg og når en skal sitte, sikre v liturgier med stor skrift?

Hvilke grep kan Kirkerådet ta for å gjøre liturgiene mindre ordrike, og jobbe fram en sterkere kroppsliggjøring/synliggjøring av liturgien?

Hvilke grep kan Kirkerådet ta for å legge til rette for alternativ og supplerende kommunikasjon (AKS)?

Tema 9:

En forkynnelse/formidling som møter alle

Bakgrunn

Fremdeles er ordformidling med forklaring og ettertanke den vanligste formidlingsformen.

Ofte må det være en særskilt gudstjeneste for at predikanten tar i bruk alternative formidlingsformer. Dette ekskluderer mennesker med utviklingshemning og mange med dem.

Spørsmål:

Hvilke grep vil Kirkerådet ta for å utvikle en mangfoldig og bredere formidlingsform som i større grad når hele menigheten?

Hvordan kan Kirkerådet ha en dialog med utdanningsstedene for å utvikle en bredere formidlingsform?

Tema 10:

Gudstjeneste for alle

Bakgrunn

Den norske kirkes ordning for gudstjenesten «Gudstjeneste for Den norske kirke», har i kapittel sju, Veiledning om ulike sider ved gudstjenesten, 4 underpunkter som beskriver en kirke med alle. Dette aspektet har vært lite framme i gudstjenestereformens første fase. For mange er dette ukjent stoff – både blant prester og i menigheter. Erfaringen viser at det generelt er få mennesker med utviklingshemning og mennesker med nedsatt funksjonsevne som deltar aktivt i kirkens høymesse.

Spørsmål:

Hvilke grep vil Kirkerådet ta for å aktivt utvikle en gudstjeneste for alle?

Tema 11:

Fylkesmannen sin nøkkelrolle